
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

שימו לב אל הנשמה: פיוט ולחן באשמורת הבוקר - 17902

תאריך עדכון אחרון 27-08-2020

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ספרות עברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר יהושע גרנת
פרופ' אדוין סרוסי

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yehoshua.granat@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: בקביעה מראש

מורי הקורס:
ד"ר יהושע גרנט,
פרופ אדוין סרוסי

תאור כללי של הקורס:

ל'איזור הדמדומים' שבין לילה לבוקר מקום מיוחד במחשבה ובחוויה הדתית היהודית. יש לכך שורשים עתיקים כבר במקרא, אך הדבר בא לידי ביטוי בולט החל מימי הביניים ועד לימינו, בייחוד במרחב התרבות הספרדי לשלוחותיו. הדיון בסמינר יתמקד במעמדים המיוחדים לתפילה ולשירה בשעות הסמוכות להנץ החמה תוך שילוב פרספקטיוות בין-תחומי של תחומים כחקר המוסיקה, חקר השירה וחקר תרבות ישראל בכללותה. נענין באופיים, בהרכב הספרותי-מוזיקלי ובדפוסי הביצוע של המעמדים הללו ונברר כיצד משתקפות בפרקטיקות אלה תפישות ואמונות בדבר סגולותיהן וסכנותיהן של 'השעות הקטנות של הלילה'.

מטרות הקורס:

- להכיר מנהגי שירה לילית ובאשמורות הבוקר בקהילות ישראל בעבר ובהווה בהתפתחותם ההיסטורית, הליטורגית, ההגותית, החברתית, הספרותית והמוסיקלית.
- להתוודע אל הרפרטואר הפיוטי שהתפתח במשך מאות בשנים בהקשר של מנהגי השירה והלילית ובאשמורות הבוקר, כולל הכרת הסוגות, הטכניקות הקומפוזיטוריות וההקשרים התרבותיים הרחבים בהן התפתח שירה מזומרת זו.
- להתחקות אחרי הפרקטיקות המוזיקליות הקשורות לשירה הלילית ובאשמורות הבוקר ביהדות, במקורות כתובים ובמסורות שבעל פה המתקיימות עד לימינו.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- הכרה עם רפרטואר השירה העברית לליליות ולאשמורות הבוקר לדורותיה ועם הספרות המחקרית הרלוונטית לנושא.
- הבנת הרקע הדתי למשמעות עבודת הקודש בלילות בהקשרים היסטוריים וחברתיים.
- התוודעות למספר סוגות של פיוט (שירה עברית ליטורגית ופאראליטורגית) מימי הביניים ומהעת החדשה המוקדמת ממגוון סוגים.
- מסוגלות להבחין בסגנונות מוזיקליים שונים ולנתח את הקשר שבין מוזיקה לשירת קודש עברית.

דרישות נוכחות (%) :

80

שיטת ההוראה בקורס: הוראה פרונטלית, האזנה וקריאה מודרכת, עם אפשרות של סיור של לילה אחד.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

תפילה ושירה בין לילה לבוקר בתרבות ישראל מן העת העתיקה ועד תקופת הגאונים

שירה ופיוט למעמדים שלפנות בוקר בסידורי התפילה הקדומים
סוגות הסליחה, הבקשה והשבח: בין יחידים לציבור
מקומה של השירה לאשמורת הבוקר בספרד בתקופת "תור הזהב"
תיקונים ליליים מתקופת הזוהר ואילך
שירת הבקשות בשלהי תקופת ספרד
רפרטואר הבקשות בדפוס ונציה הראשונים של ספרי תפילה
עליית המשמרות הלילות אחרי הגירוש: ישראל נג'ארה וממשיכיו באיטליה
שירת הבקשות באימפריה העות'מאנית
שירת הבקשות במערב צפון אפריקה
שירה לילית בקרב החסידים

חומר חובה לקריאה:

אליוט הורוביץ, 'משמרות לילה במסורת היהודית: בין תרבות עממית לדת רשמית', התרבות העממית: קובץ מחקרים. מרכז שז"ר, תשנ"ו, 209-224.

דליה מרקס, בעת אישן ואעירה: על תפילות שבין יום ובין לילה, ת"א, 2010.

אדוין סרוסי, 'לראשית שירת הבקשות בירושלים', פעמים 56 (תשנ"ד), 106-124.

חומר לקריאה נוספת:

משה אידל, מקובלים של לילה, תרגום מאנגלית: ניר רצ'קובסקי, ירושלים, תשס"ו.

דליה מרקס, 'ברכות השחר בגניזת קהיר', גנזי קדם ג (תשס"ז), עמ' 109-161; גנזי קדם ד (תשס"ח), עמ' 9-34.

יהושע גרנט, 'שליח הציבור כיחיד: לצביונם של פיוטי הרשות - מבט משווה', בתוך: א' ארליך (עו'), התפילה בישראל - הבטים חדשים, באר-שבע תשע"ו, עמ' 79-99.

אדוין סרוסי, 'מפטירים: מבט-על היסטורי', אצל פדיה, תשע"ג, עמ' 181-203.

אדוין סרוסי, 'שינוי והמשכיות בשירת הבקשות של יהודי מרוקו: תמורות במנהג מוסיקאלי מסורתי', פעמים 19 (תשמ"ד), עמ' 113-129.

עזרא פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשס"ח 2

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
הרצאה 0 %
השתתפות 10 %
הגשת עבודה 70 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 20 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:

הקורס הוא בינתחומי. לכן תאפשרנה שיתופי פעולה בקבוצות קטנות בין סטודנטים בעלי רקע בספרות ובעלי רקע במוזיקה. ידע בקריאת תווים אינה חובה.

בקורס יתארחו פייטנים ובעלי תפילה המייצגים מסורות שונות של שירה לילית.